

lis; ideo dicitur esse proprium habitus existere secundum divisionem partium corporis, scilicet habentis, et secundum divisionem eorum quae sunt circa corpus secundum divisionem habitus. Et sic patet de praedicamento habitus, et de omnibus praedicamentis hoc modo. Notandum, quod praedicamenta pertinent ad primam operationem intellectus, in qua nulla fit compositio per esse. Quae autem pertinent ad talem primam operationem, possunt dupliciter considerari. Uno modo, quantum ad res intellectas; et sic de eis jam dictum est: omnia enim quae sic pertinent ad talem primam operationem, per decem praedicamenta significantur, ut ex dictis patet. Alio modo possunt considerari quantum ad modum significandi, in quantum scilicet significantur per nomina et per verba, et per alias partes orationis: et de his dicitur immediate. Propterea logica non solum est scientia rationalis, ut puta de syllogismo qui pertinet ad discursum rationis, sed est etiam scientia sermocinalis: tractat enim de syllogismo et partibus ejus quantum ad modum significandi; ponendo quid est nomen, et quid est verbum, et ponendo signa universalis et particularia, quae omnia ad modum significandi pertinent, de quibus omnibus infra dicitur.

TRACTATUS VII.

DE INTERPRETATIONE, SEU ENUNCIATIONE.

CAPUT I.

De nomine, quid sit secundum intentionem logicam.

Dicto de his quae quantum ad rem significatam pertinent ad primam operationem intellectus, quae est indivisibilium intelligentia, ut in 3 de Anima dicitur, quia videlicet res cognoscitur quantum ad suam quidditatem; nunc dicendum est de his quae pertinent ad secundam operationem intellectus, quae ibi compositio vel divisio nominatur, qua scilicet intellectus noster unam rem cum alia componit, vel ab alia eam dividit, per esse scilicet et non esse. Et dicitur tractatus iste de enunciatione seu propositione, large sumpta propositione. Si enim stricte sumeretur, tunc enunciatio esset genus ejus: propositio enim solum dicitur de praemissis ipsius syllogismi; sed enunciatio dicitur tam de praemissis quam de conclusione.¹ Ad cognoscendum autem dictam enunciationem dicendum est primo cum Aristotele de partibus suis, scilicet de nomine et verbo; et de ejus genere, quod est oratio. Nomen est vox significa-

tiva ad placitum sine tempore, cujus nulla pars significat separata, finita et recta. In ista nominis definitione ponitur vox pro genere. Notandum, quod ut habetur 2 Metaphy., haec est differentia inter definitionem suppositorum et definitionem formarum sive substantialium sive accidentalium: nam in definitione suppositorum nihil ponitur quod sit extra essentiam definiti, sed omnes particulae definitionis sunt de essentia definiti. Formae vero, quia non possunt per se esse, sed in alio, scilicet in subjecto vel in materia; in sui definitione requirunt subjectum vel materiam, quae tamen non sunt de essentia earum; et ideo ipsarum definitiones dicuntur esse per addita. Unde formae accidentales in sui definitione requirunt subjectum. Haec est autem differentia inter eas definiendo: nam formae abstractae aliter requirunt subjectum in earum definitionibus, quam formae sumptae in concreto. Formae abstractae requirunt subjectum loco differentiae: ut cum dicimus, crispitudo est contractio capillorum: ibi capilli qui sunt subjectum crispitudinis, ponuntur loco differentiae; in concreto vero requirunt subjectum loco generis; ut cum dicimus crispum est capillus contractus. Hoc habito, sciendum est, quod nomen, verbum, et oratio sunt quaedam artificialia, et per consequens accidentia: eorum autem subjectum est vox quae est quid naturale: ars enim in voce ut in subjecto format nomina verba et orationes; et ideo in eorum definitionibus debet poni vox ut subjectum. Et quia concreta sunt, ideo in eorum definitionibus ponitur vox pro genere. Dicitur autem vox significativa, ad differentiam vocum non significantiarum quaecumque sint illae, quae videlicet pro nihilo proferuntur. Ad placitum autem dicitur ad differentiam vocum significantiarum naturaliter: ut sunt latratus canum qui significant iram, prout natura dicitur eis; quoniam non significant secundum institutionem humanam. Sine tempore vero dicitur ad differentiam verbi et participii. Ubi nota, quod ut supra in alio tractatu dictum est, actio, passio, et motus sunt una res. Verbum autem significat per modum actionis vel passionis, et per consequens per modum motus seu mutationis. Primum autem quod habet mensurari tempore, est motus. Verbum vero significat cum tempore. Sciendum, quod actio et passio dupliciter possunt significari: vel per modum abstractum, ut sunt quaedam res; et tunc non significant cum tempore; significant enim per modum habitus et quietis, scilicet sine motu, et sic significantur a nomine. Alio modo significantur per modum actionis prout sunt egredientes a subjecto, et sic significantur ut motus vel mutationes, et per consequens, ut mensurantur tempore; et sic significantur a verbis formaliter, et non materialiter sumptis; et etiam a participiis, non a nomine. Nomen

ergo significat sine tempore. Deinde dicitur, quod nominis nulla pars significat separata, ad differentiam orationis, cujus partes significant separatae. Ubi nota, quod significatio se habet ad nomen ut forma ejus: littera vero et syllabae sunt ut materia ejus, seu ut partes integrales. Cum autem nulla pars sit quae non habet formam totius in toto; ideo nulla pars separata habebit per se significationem, nisi solum illam quam habet totum. Unde in nominibus compositis, ut sunt Terranova, castrum Joannis, si significatum esset divisum, puta quod intelligeretur; pro terra quae esset nova, tunc non esset nomen, sed oratio: si vero significatum sum esset una res, puta villa vel hujusmodi, tunc erunt nomina. Deinde dicitur finita ad differentiam nominum infinitorum, sicut est non homo. Ubi nota, quod omne nomen, accipiendo etiam pronomen pro nomine, aut significat determinatum naturam ut homo, aut determinatam personam, ut ego et tu, aut determinatam naturam et personam, ut Socrates, Plato; cum autem nomen infinitum nihil horum significet, non vere poterit dici nomen. Quod autem nihil horum significet, patet: nam nomen quod imponitur a privatione, ad minus requirit subjectum existens: non enim caecum dicitur nomine animalis: sed supponit, quod illud quod est caecum, sit aptum natum habere oculos. Nomen autem infinitum cum a negatione imponatur, nihil supponit; potest enim dici de ente, sicut de non ente: dicimus enim quod chimæra est non homo, ut equus est non homo. Unde talia significant solum per modum nominis, quia ad minus est suppositum in comprehensione. Deinde dicitur recta, ad differentiam casuum obliquorum, qui cadunt a recto seu nominativo per quamdam originem declinationis. Solus enim nominativus dicitur nomen principaliter, quia per ipsum facta est impositio nominis ad aliud significandum. Non autem pertinent obliqui directe ad logicum, qui versatur circa verum et falsum; quia tales casus, scilicet obliqui, cum hoc verbo "sum es est, ", in quod omnia verba resolvuntur, non dicunt verum vel falsum. Nihil tamen prohibet eos cum aliquibus verbis impersonalibus jungi, et significare verum vel falsum, ut, taedet me lectionis. Et sic patet de nomine etc.

CAPUT II.

De verbo, quid sit formaliter secundum descriptionem logicam.

Verbum est vox significativa ad placitum, cujus nulla pars significat separata, finita et recta; et semper est significativum eorum quae de altero praedicantur. In ista definitione, vox

significativa ad placitum cujus nulla pars significat separata, intelliguntur eodem modo, quo in nomine dicta sunt. Dicitur autem finita ad differentiam verborum infinitorum, ut sunt, non currit, non amat; quae non proprie sunt verba. Ubi nota, quod proprium est verbi significare aliquid per modum actionis et passionis, ut supra dictum est. Praedictae autem dictiones hoc non faciunt: imo remouent actionem vel passionem potius, quam aliquam determinatam actionem vel passionem significant: non ergo proprie sunt verba. Sciendum, quod licet haec proprie non sint verba, tamen aliqua posita in definitione verbi eis conveniunt: primo quia significant cum tempore: sicut enim agere et pati sunt in tempore, ita etiam privatio eorum: unde et quies tempore mensuratur. Dictiones autem praedictae significant privationem actionis et passionis, ut dictum est. Secundum est, quia ponitur in definitione verbi, quod semper ponitur e parte praedicati, quia est significativum eorum quae de altero praedicantur: quod sic intelligitur. Quia enim subjectum enunciationis significatur ut id, cui aliquid inhaeret, verbum autem significat actionem per modum actionis, ut dictum est, de cujus ratione est quod inhaereat; ideo semper ponitur ex parte praedicati, etiam quia in omni praedicatione oportet quod sit verbum, cum verbum importet compositionem qua praedicatum componitur subjecto. Unde sicut verba significando actionem vel passionem significant aliquid ut in alio existens, propter quod semper ponuntur ex parte praedicati, ita etiam praedicta verba infinita, quia significant remotionem actionis vel passionis, semper ponuntur ex parte praedicati: negatio enim reducitur ad genus affirmationis. Sciendum, quod verba infinitivi modi aliquando ponuntur ex parte subjecti, ut cum dicimus "currere est moveri, "; et hoc est quia habent vim nominis: unde Graeci addunt eis articulos sicut nominibus: hoc idem facimus nos in logica vulgari: nam dicimus "il correre mio, " ubi ly "il, " est articulus. Intellectus enim noster processum actionis vel passionis, seu inhaerentiam ejus in subjecto apprehendit et significat ut ista res quaedam, et sic habet vim nominis. Si autem verba aliorum modorum aliquando ponuntur ex parte subjecti, ut cum dicimus "curro est verbum, " tunc non sumitur verbum formaliter, sed materialiter, secundum quod significat ipsam vocem, quae accipitur ut res quaedam: unde verba et orationes et omnes partes orationis, quando sic ponuntur materialiter, sumuntur in vi nominis. Deinde ponitur in definitione "recta, " ad differentiam verborum obliquorum, scilicet praeteriti et futuri temporis, quae non sunt simpliciter verba. Cum enim verba proprie dicta significant agere vel pati, hoc erit proprie verbum, quod significat agere vel pati in actu; quod est

agere vel pati simpliciter. Sic autem significant verba praesentis temporis: agere autem vel pati in praeterito vel in futuro est secundum quid. Et ideo verba praeteriti et futuri temporis non sunt simpliciter verba, sed secundum quid. Dicuntur autem casus verbi praesentis temporis, quia aliquo modo significant tempus praesens: praeteritum enim et futurum tempus dicuntur per respectum ad praesens: est enim praeteritum tempus, quod fuit praesens: et futurum, quod erit praesens. Et similiter verba aliorum modorum quam sit verbum indicativi modi, casus verbi dicuntur, quia eorum variatio respicit ipsam actionem vel passionem, sicut et variatio temporum. Et quia variatio verborum in numero et persona non respicit ipsam actionem vel passionem, sed solum subjectum, cui actio vel passio inhaeret; ideo non faciunt casus verbi etc.

CAPUT III.

De oratione, quid sit, et de speciebus ejus.

Oratio est vox significativa ad placitum, cujus partes significant separatae. Qualiter autem hujus definitionis particulae sint intelligendae, dictum est in definitione nominis. Dividitur autem oratio in imperfectam et perfectam. Oratio imperfecta dicitur, quae imperfectum sensum generat in animo auditoris. Ubi nota, quod ut dicitur 5 Metaphy., perfectum est, cui nihil deest in genere suo. Sensui autem quem generat oratio imperfecta in animo auditoris aliquid deest, quia deest sibi compositio vel divisio: si enim dico "homo albus", quae est oratio imperfecta, nihil dico sibi inesse vel non inesse, et per consequens sensus hujus orationis facit stare animum suspensum, quia sibi aliquid deest, ideo est imperfectus. Sciendum tamen, quod non sine causa oratio perfecta et imperfecta definitur per generare sensum. Ubi nota, quod licet oratio et quaelibet ejus pars sint quaedam res artificiales et non naturales, nec etiam sint instrumenta naturalia virtutis interpretativae, ut Plato dicebat: ejus namque virtutis instrumenta naturalia sunt pulmo, guttur, palatum, lingua, dentes et labia: sunt tamen instrumenta ipsius intellectus, qui non est virtus materialis sed supra omnem naturam corpoream. Instrumentum autem definitur ex fine, qui est usus ejus. Usus autem vocis significativae est significare audientii conceptum intellectus dicentis. Bene ergo definitur oratio perfecta et imperfecta per generare sensum, seu significare. Unde oratio perfecta dicitur, quae perfectum sensum generat in animo auditoris propter complexionem quam dicit. Orationum autem perfectarum quin-

que sunt species: scilicet enunciativa, interrogativa, vocativa, imperativa et deprecativa. Sciendum quod ratio non solum concipit ipsas res, sed etiam per suum conceptum alia dirigit et ordinat; concipiendo autem res in se format orationem indicativam seu enuntiativam: ordinando autem alia, format alias orationes. Dirigitur autem et ordinatur aliquis ab aliquo ad tria. Primo ad mentem attendendum; et ad hoc pertinet oratio vocativa. Secundo ad vocem respondendum; et ad hoc pertinet oratio interrogativa. Tertio ad opus exequendum; et ad hoc pertinet quantum ad inferiores oratio imperativa; quantum vero ad superiores oratio deprecativa, ad quam reducitur oratio optativa, quia respectu superioris homo non habet vim innatam, nisi per expressionem sui desiderii: suppositiva vero, id est conditionalis, et dubitativa reducuntur ad interrogativam. Et quia istae quatuor species orationis non significant verum vel falsum, sed quemdam ordinem ad ista consequentem; ideo non pertinent ad praesens negotium, quod directe ordinatur in scientiam demonstrativam, in qua auris hominis per rationem adducitur ad considerandum verum ex his quae sunt propria rei; sed magis pertinent ad rhetoricam vel poeticam, quae inducunt ad assentiendum per dispositionem audientis. Sola autem enunciativa, quae significat verum vel falsum, ad hoc negotium spectat, et si quae aliae orationes ad eam reduci possunt.

CAPUT IV.

De enunciatione, quid sit; est quid est verum et falsum.

Enunciatio est oratio verum vel falsum significans. Ad intelligendum autem hanc definitionem, primo videndum est quid sit verum vel falsum; secundo videndum est quare soli enunciationi convenit significare verum vel falsum. Quantum ad primum sciendum, quod ut communiter dicitur, veritas est adaequatio rei ad intellectum; secundum Isaac, verum dicitur adaequatum, falsum vero non adaequatum. Haec autem adaequatio seu conformitas non potest esse relatio realis, alioquin verum non converteretur cum ente: quod enim est in uno praedicamento tantum, non potest esse de transcendentibus. Est ergo relatio rationis; et sic verum est relativum secundum rationem, quod nihil prohibet ipsum esse in pluribus praedicamentis vel in omnibus. Quae autem sit haec conformitas, dico quod in intellectu quaedam sunt subjective, ut species intelligibiles, actus intelligendi, et hujusmodi: quaedam sunt objective, ut ea quae intellectus intelligit. Quando ergo res

quae est in intellectu objective est conformis sibi ipsi, ut est in rerum natura, tunc talis conformitas dicitur veritas. Unde in hoc consistit veritas, quod res sic apprehenditur ab intellectu sicut est in rerum natura; et per oppositum falsitas est in difformitate rei, ut apprehensa est ab intellectu, ad se ipsam, ut est in natura sua. Et propter hoc Philosophus 4 Metaph. dicit, quod verum est esse quod est, et non esse quod non est; falsum vero est esse quod non est, et non esse quod est. Unde quando intellectus intelligit rem sic esse sicut est in rerum natura, vel non esse sicut non est, talis conformitas dicitur veritas; quando vero apprehendit rem esse ut non est, vel non esse ut est, tunc falsitas. Sciendum, quod in tali conformitate, quae veritas dicitur, est considerare quatuor: scilicet rem ut est intellecta, seu ut est in intellectu objective; et ipsum intellectum eam intelligentem; et actum intelligendi, qui est subjective in intellectu; et rem ut est in natura sua. In re autem ut est intellecta, seu ut est objective in intellectu, est per prius veritas, quam sit in intellectu, vel quam sit in actu intelligendi, vel quam sit in re ut est in sua natura: intellectus enim et actus intelligendi non dicuntur veri, nisi quia sunt de vero objecto. Intellectus enim dicitur verus, quia apprehendit verum; et actus intelligendi dicitur verus, quia est apprehensio alicuius veri; et res in natura sua dicitur vera, quia nata est apud intellectum cansare apprehensionem conformem entitati suae. Notandum quod talis conformitas rei, ut intellecta est, ad seipsam ut est in natura sua, potest esse vel in intellectu pratico, vel in intellectu speculativo. In intellectu quidem pratico, quando scilicet sic est res per suam formam, quod apprehendit eam artifex per artem suam. Cum autem omnes res naturales per formam suam sint conformes sibi ipsis ut apprehensae sunt ab arte divina, ideo quaelibet res secundum quod habet propriam formam dicitur vera; et sic verum et ens convertuntur. In intellectu vero speculativo est talis conformitas, quia intellectus intelligit rem sicut est: non enim intellectus sic intelligit, sicut res in intellectu pratico; sed quia sicut res est, ita eam intelligit intellectus. Et ideo intellectus practicus comparatur ad artificialia ut mensura ad mensuratum: e converso autem intellectus speculativus comparatur ad ea, quae intelligit ut mensuratum ad mensuram. Notandum quod aliqui tenent, quod veritas est conformitas rei ad intellectum informatum similitudine rei; falsitas vero est difformitas intellectus sic informati ad rem. Et haec opinio probabiliter potest teneri. Sic ergo patet quid est veritas et falsitas etc.

CAPUT V.

Quod veritas et falsitas sunt tantum in enunciatione, et quare.

Quantum ad secundum, scilicet, quare veritas et falsitas sunt in enunciatione tantum: sciendum quod veritas non est in voce significativa, sive sit nomen, vel verbum, vel oratio, nisi sicut in signo. Sunt autem huiusmodi signa conceptionum intellectus. Secundum ergo quod in conceptionibus intellectus erit verum vel falsum, sic dicitur esse in ipsis signis. Sciendum quod, ut dicitur 3 de Anima, duplex est operatio intellectus: scilicet indivisibilem intelligentiam, quando scilicet intellectus intelligit quidditatem rei in se, et compositio et divisio: scilicet quando unam rem conceptam componit per esse, vel quando dividit per non esse; et in utraque operatione intellectus invenitur veritas. Ubi nota, quod sicut dictum est, veritas est relatio rationis. Entia autem rationis nusquam sunt subjective, nisi largo modo intelligatur, secundum illud cui ratio attribuit talem respectum rationis. Habet ergo veritas solum esse objective: et similiter dico de falsitate. Unde si consideramus illud quod primo verum est, scilicet rem ut est intellecta, et vocemus verum, dico quod tale verum potest esse in prima operatione intellectus: nam intellectus intelligit ipsam rem, ut est in se, et sic intelligit verum. Falsum autem non intelligit intellectus in prima operatione sua: quia vel attingit naturam rei, et tunc intelligit verum; aut non attingit, et tunc ignorat. Et non est ibi proprie difformitas rei intellectae ad naturam ejus; quia, nec talis res est intellecta, sed aliqua alia; et ideo non est ibi falsitas, quae proprie importat deceptionem, et non ignorantiam solam. Et inde est quod Philosophus 3 de Anima, dicit, quod intellectus comprehendens quod quid est, semper est verus. Hoc autem non est perfecte comprehendere veritatem, quae est conformitas utriusque, scilicet rei ut intellecta est, et rei in sua natura: sed est cognoscere unum conforme, seu verum. In secunda vero operatione intellectus est perfecte et complete veritas objective: nam apprehendere veritatem, est apprehendere conformitatem rei intellectae ad se ipsam secundum suam naturam, ut dictum est. Hoc autem fit comparando unum alteri, vel idem ad seipsam secundum aliud et aliud esse: quod non potest fieri nisi per secundam operationem intellectus. Ergo perfecte veritas non est nisi in intellectu componente vel dividente: et similiter dico de falsitate. Tenendo vero secundam

opinionem prædictam, erunt clariora. Nam si veritas est conformitas rei ad intellectum informatum similitudine rei, in prima operatione intellectus erit verum; quia erit ibi talis conformitas, non tamen erit verum tunc in intellectu ut in cognoscente verum: non enim intellectus aliter cognoscit verum, nisi componendo vel dividendo secundum suum iudicium: quod iudicium si consonet rebus, erit verum, puta cum intellectus iudicat se esse informatum similitudine rei, ut res est: et oppositum est de falso; et hoc totum pertinet ad secundam operationem intellectus, et non ad primam. Ex dictis potest patere, quod in sola enunciatione sit veritas vel falsitas ut in signo. Si enim sola enunciatio est signum eorum quae sunt objective in secunda operatione intellectus, et solum in illa est verum et falsum; in enunciatione erit verum vel falsum, et non in aliqua alia voce sive sit dictio, sive oratio. Et sic patet quid est enunciatio.

CAPUT VI.

De enunciatione categorica et hypothetica, affirmativa et negativa.

Dividitur autem ab Aristotele enunciatio tripliciter: et primo, ut analogum in sua analogata. Dicit enim quod enunciationum quaedam est una simpliciter, quaedam conjunctione una. Enunciatio una simpliciter est enunciatio categorica, seu praedicativa. Est autem enunciatio categorica, quae habet subiectum et praedicatum principales partes sui, ut "homo est animal," homo est subiectum, animal est praedicatum, hoc verbum "est," quia praedicatur tertium adiacens, dicitur conjunctio, seu copula verbalis. Conjunctione vero una dicitur enunciatio hypothetica seu suppositiva, ut "si homo est, animal est." Haec etiam divisio enunciationis est analogi in sua analogata, de quibus per prius et posterius dicitur; nam unum simpliciter est prius uno conjunctione. Secundo dividit enunciationem ut genus in species: dividit enim eam in affirmationem et negationem, quae sunt species enunciationis: licet enim affirmatio sit prior negatione; non tamen propter hoc enunciatio de eis analogice praedicatur, sicut dictum est quod praedicatur de simpliciter una et conjunctione una. Notandum quod unum dividendum aliquod commune potest esse prius altero dupliciter. Uno modo secundum proprias rationes aut naturas dividendum. Alio modo secundum majorem participa-

tionem rationis illius communis, quod in ea dividitur. Primum autem non tollit univocationem generis; ut manifestum est in numeris, in quibus binarius secundum propriam rationem naturaliter est prior ternario; sed tamen aequaliter participant rationem communis, scilicet numeri: nam ita ternarius sicut et binarius est multitudo mensurata per unum. Secunda autem prioritas impedit univocationem generis: et propter hoc, ens non potest esse genus substantiae et accidentis, quia in ratione entis prius habet esse substantia, quae est ens per se, quam accidens, quod est ens in alio vel in aliud. Sic in proposito. Licet affirmatio primo modo, scilicet secundum suam naturam, sit prior negatione, non tamen secundo modo; immo aequaliter participant rationem enunciationis; utraque enim est oratio verum vel falsum significans. Est autem secundum suam naturam affirmatio prior negatione: nam affirmatio est enunciatio alicujus de aliquo, ut "homo est animal," negatio vero est enunciatio alicujus ab aliquo, ut "homo non est lapis." Cum autem enunciatio, ut dictum est, sit vox significativa, non immediate significat rem, sed mediante conceptu intellectus. Unde in omni enunciatione est tria considerare: scilicet ipsam vocem, quae est signum conceptus intellectus; et ipsum conceptum intellectus, qui est ipsa similitudo rei; et ipsam rem. Quantum ad vocem, prior est affirmatio negatione, quia minus habet de compositione quam negatio: plures enim dictiones sunt "Socrates non currit," quam "Socrates currit," et per consequens est magis composita. Ex parte intellectus prior est affirmatio, quae significat compositionem, quam negatio, quae significat divisionem: posterior enim est divisio compositione, sicut non est corruptio nisi generatorum, sic non est divisio nisi compositorum. Ex parte etiam rei affirmatio quae significat esse, prior est negatione quae significat non esse, sicut habitus naturaliter prior est negatione. Tertia vero divisio ipsius enunciationis est in universalem, particularem, indefinitam et singularem. Sufficiens autem dictarum divisionum potest sic sumi. In ipsa enim enunciatione est considerare totam suam entitatem, quae est ex subiecto et praedicato, et ipsorum conjunctionem. Et quia omne quod est, ideo est quia unum numero est; ideo consideratur utrum sit una simpliciter, vel una conjunctione: et ista divisio dicitur pertinere ad substantiam enunciationis. Secundo est in ea considerare ipsum praedicatum, ut componitur subiecto sine negatione vel cum negatione. Et quia praedicatum est pars formalis enunciationis; ideo haec divisio dicitur pertinere ad qualitatem enunciationis; qualitatem scilicet essentialem, secundum quod differentia significat quale quod, ut supra dictum est. Tertio est in ea considerare ipsum subiectum, prout scilicet est praedi-

cabile de pluribus, vel de uno; et sic fit tertia divisio: et hæc dicitur pertinere ad quantitatem enunciationis, nam quantitas sequitur materiam. Unde versus: Quæ, ca. vel hyp., qualis, ne. vel aff., quanta, uni., par., in., sin. Hic autem versus sic intelligitur: In eo namque sunt tria nomina interrogativa: scilicet Quæ, quod quaerit de substantia. Qualis, quod quaerit de qualitate; et Quanta, quod quaerit de quantitate. Unda quando fit interrogatio per quæ, quaerendo scilicet de substantia enunciationis, respondetur categorica vel hypothetica: quando fit interrogatio per qualis, respondetur affirmativa vel negativa: quando fit interrogatio per quanta, respondetur universalis, particularis, indefinita vel singularis. De prima divisione enunciationis dicitur in tractatu de enunciationibus hypotheticis. De secunda vero ejus divisione, satis dictum est.

CAPUT VII.

De quantitate propositionum categoricarum de inesse: scilicet de universali, particulari, indefinita et singulari.

Restat dicere de tertia divisione, quæ est secundum quantitatem. Ubi nota quod enunciationum categoricarum quædam sunt de inesse, quædam vero modales. Dicitur autem enunciatio de inesse, quæ est de simplici inhaerentia prædicati ad subjectum, ut "homo est animal.". Modalis vero in qua inhaerentia prædicati ad subjectum modificatur, ut "Socratem currere est possibile.", vel "homo est animal necessario.". Unde primo dicendum est de quantitate, æquipollentibus, oppositionibus, quæ quantitatem sequuntur in enunciationibus de inesse; secundo de eis in enunciationibus modalibus.

Ad videndum autem quantitatem ipsarum enuntiationum de inesse, sciendum quod ea, quæ intellectus apprehendit, quædam sunt universalis, videlicet quæ apta nata sunt in pluribus inveniri: quædam sunt singularia, videlicet quæ non sunt apta inveniri nisi in uno. Universale autem potest dupliciter considerari: uno modo quasi separatam a singularibus, scilicet secundum esse quod habet in intellectu objective: alio modo secundum esse quod habet in singularibus. Primo modo considerato universalis, aliquid de eo potest dupliciter enuntiar. Uno modo, quando ei attribuitur aliquid quod pertinet ad solam actionem intellectus: ut cum dicimus "homo est prædicabilis de multis.", vel "homo est universale.", vel "homo est species.": hujusmodi enim intentiones format intellectus, et attribuit eas naturæ intellectæ, puta homini, secundum quod comparat ipsam ad res quæ sunt extra animam. Alio modo

enuntiatu aliquid de universali sic sumpto, quando attribuitur sibi aliquid, prout ipsa natura intellecta apprehenditur ab intellectu, ut unum; illud tamen quod ei attribuitur, non pertinet ad actum intellectus, sed ad esse quod habet ipsa natura intellecta in rebus quæ sunt extra animam; puta si dicitur "homo est dignissima creaturarum.": hoc enim convenit naturæ humanæ secundum quod est in singularibus: nam quilibet homo singularis est dignior aliis creaturis irrationalibus; sed tamen omnes homines singulares non sunt unus homo extra animam, ut dicitur in prædicta enunciatio "homo est dignissima creatura.", ubi ly "homo.", stat pro omnibus singularibus, sed solum in acceptione intellectus est unus. Et quia communiter non est apprehensum quod universalis extra singularia subsistant; ideo communis usus loquendi non habet aliquam dictionem seu aliquid signum quod addatur universali secundum dictos modos quibus aliquid de eo prædicatur. Sed Plato, qui posuit universalis subsistere extra singularia, invenit quasdam dictiones, quas addebat universalibus in talibus modis prædicandi: dicebat enim: per se homo est species, vel: homo prædicabilis est species. Secundo modo enuntiatu aliquid de universali, secundum quod est in ipsis singularibus; et hoc dupliciter. Uno modo cum attribuitur sibi aliquid ratione ipsius universalis, quod videlicet ad essentiam ipsius pertinet, vel consequitur principia essentialia ipsius; ut cum dicitur "homo est animal.", vel "homo est risibilis.". Alio modo quando attribuitur ei aliquid ratione singularis in quo invenitur; scilicet quando attribuitur sibi aliquid accidens individuale, ut cum dicitur "homo ambulat.". Et quia iste modus enuntiandi aliquid de universali, cadit in communi apprehensione hominum; ideo inventæ sunt quædam dictiones ad designandum modum attribuendi aliquid universali sic accepto. Unde si attribuitur sibi aliquid primo modo, scilicet ratione ipsius ut universale est: quia hoc est universaliter de eo aliquid prædicari, ideo adinventum est hoc signum "omnis.", quod designat, quod prædicatum attribuitur subjecto universaliter quantum ad totum illud, quod sub subjecto continetur. In negativis vero prædicationibus ad idem inventa est hæc dicitio "nullus.": per quam significatur, quod prædicatum removetur a subjecto universaliter secundum totum quod continetur sub eo. Si vero attribuitur ei aliquid secundo modo, scilicet ratione singularis; ad hoc designandum in affirmativis inventum est signum particulare, scilicet hæc dicitio "quidam.", vel "aliquis.", per quam designatur quod prædicatum attribuitur universali subjecto ratione ipsius particularis. Sed quia indeterminate formam alicujus singularis significat; ideo designat universale sub quadam indeterminatione. Unde et dicitur

individuum vagum. In negativis vero non est inventa aliqua dictio, seu aliquid aliud signum: sed dicimus "quidam homo non currit", vel nonnullus homo currit.,. Sic ergo sunt tria genera affirmationum in quibus de universali aliquid prædicatur. Una, in qua de universali aliquid prædicatur universaliter, ut "omnis homo est animal.,. Secunda, in qua de universali aliquid prædicatur particulariter, ut "quidam homo est albus.,. Tertia, in qua aliquid de universali prædicatur absque determinatione universali vel particulari, ut "homo est animal.,. Prima enunciatio dicitur universalis: secunda particularis: tertia indefinita. Quibus si addatur singularis, in qua aliquid de singulari prædicatur, ut "Socrates currit.,, erunt quatuor modi enunciationum, quæ possunt esse negativæ sicut sunt affirmativæ. Et sic patet etc.

CAPUT VIII.

De oppositione propositionum categoricarum existentium in figura quantum ad enunciationes de inesse.

Nunc dicendum est qualiter prædictæ enunciationes universales, particulares et indefinitæ opponuntur. Notandum quod aliquid alicui quatuor modis potest opponi. Uno modo relative, ut pater et filius; alio modo contradictorie, ut, Socrates currit, Socrates non currit; tertio modo privative, ut visus et caecitas; quarto modo contrarie, ut albedo et nigredo. De oppositis relative dictum est in prædicamento relationis. Contradictio vero est oppositio, cujus secundum se non est medium: inter esse enim et non esse non est medium. Ad hoc autem quod sit contradictio inter aliqua, requiruntur septem: primo quod opponantur duæ propositiones, quarum una sit affirmativa et altera negativa: secundo quod tales enunciationes sint ejusdem subjecti: tertio quod sint ejusdem prædicamenti: quarto quod non fiat prædicatio secundum diversas partes subjecti, sicut cum dicitur, Socrates est, albus dentes, et Socrates non est albus manuum: quinto quod non sit diversus modus ex parte prædicati, sicut cum dicitur, Socrates currit tarde, et Socrates non currit velociter: sexto, quod non sit diversitas ex parte mensuræ loci et temporis: septimo quod non sit diversitas ex habitudine ad aliquid extrinsecum, sicut cum dicitur, decem homines sunt multi in domo, et non sunt multi in theatro. Privatio vero est negatio in subjecto apto nato. Licet enim caecitas neget visum, non tamen simpliciter, sed in subjecto nato apto videre: bene enim dicitur animal caecum, sed non lapis caecus. Contrarie autem opponuntur quæ in eodem ge-

nere posita maxime a se distant, et vicissim eidem subjecto insunt: non enim albedini opponitur albedo, sed nigredo, quæ a se maxime distant. Sciendum, quod oppositio non prædicatur de dictis oppositionibus sicut genus de suis speciebus, sed ut analogum de suis analogatis: vera namque oppositio est oppositio simpliciter, quæ dicitur contradictio. Aliae vero dicuntur oppositiones secundum quid; et in tantum sunt oppositiones, in quantum aliquo modo dicunt contradictionem, scilicet esse et non esse. Sciendum etiam est, quod in contradictione ita opponitur negatio affirmationi, quod nihil ponit. In privatione autem ita opponitur privatio habitui, quod supponit subjectum. In contrarietate vero ita est oppositio, quod supponitur subjectum, et aliqua forma: ita enim albedo opponitur nigredini, quod supponit aliquid subjectum, propter quod dicitur "vicissim insunt.,: et albedo etiam ponit aliquam formam, quod non facit negatio nec privatio. Sciendum, quod universalis affirmativa opponitur universali negativæ ejusdem subjecti et prædicati contrarie: unde "omnis homo est albus., et "nullus homo est albus., sunt contrariæ. Ratio est, quia ut dictum est, contrarie opponuntur, quæ maxime a se distant: non enim nigrum dicitur aliquid ex hoc solo quod non est album; sed super hoc, quod est non esse album, quod significat remotionem albi, addit nigrum extremam remotionem ab albo. Sic ergo id quod affirmatur per hanc enunciationem "omnis homo currit., oportet quod removeatur per hanc negationem "non omnis homo currit.,: oportet enim quod negatio removeat modum quod prædicatum dicitur de subjecto, quem designat hoc signum "omnis.,; sed super hanc remotionem addit hæc enuntiatio "nullus homo currit., totalem remotionem quæ est in extrema distantia. Merito ergo dicuntur contrariæ "omnis homo currit., et "nullus homo currit.,. Particularis autem affirmativa et particularis negativa nullo modo opponuntur contrarie, id est contraria oppositione. Contrariæ namque differunt extrema distantia: particularis autem affirmativa et particularis negativa se habent sicut media inter contraria; media autem non sunt contraria. Nec etiam opponuntur contradictorie: ut enim dictum est, hoc signum "quidam., quod facit propositionem esse particularem, designat universale, seu terminum communem, indeterminate; unde non determinat illud ad hoc singulare vel ad istud. Et propter hoc affirmatio et negatio non erunt in eodem subjecto singulari, quod requiritur in contradictione, ut supra dictum est: ideo nullo modo sibi opponuntur. Dicuntur tamen subcontrariæ, quia sub contrariis continentur. Universalis autem affirmativa et particularis negativa, universalis negativa, et particularis affirmativa, opponuntur contradictorie. Cujus ratio est, quia

contradictio consistit in sola remotione affirmationis per negationem. Universalis autem affirmativa removetur per solam negationem particularem, nec aliquid aliud ex necessitate existit: sicut per hanc "quidam homo non currit," removetur hæc "omnis homo currit,." Particularis autem affirmativa non potest removeri per particularem negativam, quia sibi non opponitur, ut dictum est. Oportet ergo quod removetur per universalem negativam. Sic ergo istae, scilicet "omnis homo currit,," "quidam homo non currit,," et "nullus homo currit,," "quidam homo currit,," sunt contradictoriae. Quaelibet autem particularis dicitur subalterna suae universalis. Et sic patet de oppositionibus propositionum in quibus sunt signa, et singularium. Indefinitae autem sequuntur regulam particularium.

CAPUT IX.

De aequipollentis enunciatorum categoricarum de inesse.

Restat nunc dicere de aequipollentis dictarum enunciatorum. Ubi nota: quod negatio praeposita ante signum, et per consequens ante enuntiationem, aequipollet suae contradictoriae. Posita vero post signum, in compositione scilicet enunciatorum, facit eam aequipollere suae contrariae. Praeposita vero et postposita facit eam aequipollere suae subalternae. Causa autem istarum aequipollentiarum est: nam in enuntiationibus praedictis est considerare quantitatem, videlicet universalitatem, particularitatem: et qualitatem, scilicet negationem et affirmationem. Hoc est autem natura negationis,¹ ut neget et tollat totum quod invenit post se. Sic ergo ista enuntiatio "omnis homo currit,," est universalis et affirmativa: cui si praeponat negatio, scilicet "non omnis homo currit,," ista negatio tollit universalitatem, et sic remanet particularis, vel infinita, scilicet sine signo, quae aequipollet particulari, et tollit affirmationem, et per consequens remanet negativa. Aequipollet ergo huic, scilicet "quidam homo non currit,," quae erat sua contradictoria. Similiter sit haec enuntiatio "nullus homo currit,," certum est, quod haec enuntiatio sit² universalis et negativa: praeponat sibi negatio, et dicitur "non nullus homo currit,:" negatio tollit universalitatem, ergo erit particularis: tollit etiam negationem, et sic erit affirmativa, haec scilicet "quidam homo currit,," quae erat sua contradictoria: et idem erit de particularibus: nam

¹ *Al.* hoc est a natura negationis.² *Al.* certum est quod hoc est, cui si universalis etc.

haec, "non quidam homo currit,," aequipollet huic "nullus homo currit,:" et propter hanc causam haec "non quidam homo non currit,," aequipollet huic, scilicet, "quilibet homo currit,." Similiter etiam si sumatur haec enuntiatio "omnis homo currit,," et postponatur negatio signo universali et ponatur ad compositionem sic "omnis homo non currit,," quia negatio non invenit post se signum, non negat illud, et per consequens remanet universalis enuntiatio; auferit autem negatio affirmationem, et sic facta est enuntiatio negativa et universalis: aequipollet ergo suae contrariae, scilicet huic "nullus homo currit,." Similiter haec "nullus homo currit,," est universalis et negativa: nam signum negativum negat compositionem enuntiationis. Postponatur ergo ei negatio, et dicitur "nullus homo currit,," quia negatio non habet signum post se, remanet enuntiatio universalis. Et quia erat negativa quantum ad compositionem, auferit negationem, et remanet affirmativa, haec scilicet "omnis homo currit,," quae erat sua contraria. Similiter etiam sumatur ista "omnis homo currit,," quae est universalis et affirmativa et praeponat sibi et postponatur negatio si "non omnis homo non currit,:" certum est quod secunda negatio negat ejus compositionem. Unde dato quod illa esset negativa, haec scilicet, omnis homo non currit, praeposita ergo negatio invenit post se universalitatem quam tollit, et sic facit eam particularem, invenit et negationem quam tollit, et facit eam affirmativam; et erit haec, scilicet "quidam homo currit,," quae erat sua subalterna. Et sic est de omnibus aliis si praeponat in eis negatio: quia aequipollent suo subalterno, sive sit universalis, sive particularis. Notandum quod aliquando contingit quod in eadem enuntiatione sunt duo signa universalis negativa: unum videlicet in subjecto, et alterum in praedicatione, sicut in hac, "nullus homo nullum animal est,:" dico quod ista aequipollet huic "omnis homo aliquod animal est,." Ratio est, quia quodlibet dictorum signorum est universale, et habet in se negationem. Et quia non praeponat negatio primo signo, remanet enuntiatio universalis: ergo negatio inclusa in primo signo, quod est signum universale et negativum, praeponat negationi, seu secundo signo, quod est signum universale, et signum negativum. Et quia invenit universalitatem, destruit ergo universalitatem, et remanet particulare: destruit negationem, et sic remanet enuntiatio affirmativa, haec scilicet "omnis homo aliquod animal est,." Vel dicitur, sicut communiter dicitur, quod nullus non, aequipollet ei, quod est omnis, et dico "non,," scilicet negationem quae continetur in secundo signo; non nullus vero aequipollet ei quod est quoddam, et nullus non, sumo pro negatione

quæ est in primo signo: et sic remanet "omnis homo aliquod animal est,". De omnibus his æquipollentis, datur versus. Præ contradic. post contra., præ postque subalter. Qui sic intelligitur: præ, idest negatio præposita contradic. idest facit æquipollere suo contradictorio: post, idest negatio postposita, facit æquipollere suo contra., idest contrario, Præ postque idest negatio quæ præponitur et post ponitur facit æquipollere suo subalterno. Et sic patet de æquipollentis categoricarum.

CAPUT X.

Quomodo enunciationes categoricæ de inesse sitæ in figura se habent ad veritatem et falsitatem.

Modo dicendum est quomodo se habent prædictæ enunciationes quantum ad verum et falsum. Ubi nota, quod sicut supra dictum est, de universali secundum quod est in ipsis singularibus dupliciter potest aliquid enunciarî, scilicet affirmative, et removeri negative. Uno modo quando attribuitur sibi aliquid ratione ipsius universalis, vel quod pertineat ad ejus essentialiam, vel quod sequatur principia ejus essentialia; ut cum dicitur "homo est animal risibile,"; et hæc vocatur materia naturalis, seu necessaria. Quod autem isto modo ab universali removetur ratione ipsius naturæ, scilicet universalis, dicitur materia remota, seu impossibilis, ut, homo est asinus. Secundo modo quando attribuitur sibi aliquid ratione alicujus singularis, in quo hæc natura universalis invenitur, ut cum dicitur "homo currit," et hæc dicitur materia contingens. Sciendum, quod in materia naturali et in materia remota, si una contrariarum est vera, reliqua est falsa, et e converso. Et causa hæc est, quia si illa dicitur materia naturalis quæ provenit secundum naturam universalis, ipsa ergo convenit omni contento sub eo, sic quod universalis affirmativa erit vera, universalis autem negativa, quæ removet hanc materiam ab omni contento sub eo, necessario erit falsa: dicitur enim non esse quod est, quod est falsum, scilicet dicere non esse quod est, vel esse quod non est. Similiter etiam in materia remota, universalis negativa est vera, quia removet tale prædicatum ab omni contento sub tali universali. Universalis ergo affirmativa, tunc etiam dicitur falsa, quia dicit esse quod non est: et simili modo se habebit de suis particularibus sibi subalternis. Materia enim naturalis, quia omnibus contentis sub universali convenit, ideo in tali materia particularis affirmativa erit vera, negativa vero falsa, et

contra se habebit in materia remota. In materia vero contingenti ambae contrariæ possunt esse falsæ: et causa potest haberi ex dictis. Si enim in tali materia non attribuitur universali aliquid nisi ratione particularis alicujus contenti sub eo, affirmare illud de omnibus particularibus falsum est, quia dicitur, quod non est, esse: similiter etiam illud negare ab omnibus particularibus seu singularibus falsum est, quia dicitur, quod est, non esse. Ambae ergo sunt falsæ. Particulares vero, quia quaelibet potest salvari in una singulari, ambae sunt veræ. Aliam rationem assignat Aristoteles. Nam, ut dicit, contraria mutuo se expellunt; ambae istæ contrariæ non poterunt simul esse, quod est verum: remotiones tamen earum nihil prohibet simul esse: sicut album et nigrum non possunt esse simul, remotiones tamen amborum nihil prohibet esse simul, falsum enim est remotio amborum. In omni materia sive naturali, sive remota, seu contingenti, si una contradictoriarum est vera, reliqua est falsa et e converso. Contradictoriæ enim enunciationes, vel sunt singulares, ut dictum est, vel una est universalis et altera particularis: et hoc habent, quia una removet aliam. Unde si una est negativa, altera est affirmativa: et si affirmativa erit vera, dicit esse quod est, et hoc est verum, ut dicitur 4 Metaphysicorum; verum enim est esse quod est, et non esse quod non est. Falsum autem est non esse quod est, et esse quod non est. Negativa vero sibi contradictoria, quia dicit non esse quod est, erit falsa. Similiter si negativa est vera, dicit non esse quod non est, et affirmativa tunc dicit esse quod non est, quod est falsum. Et sicut inter esse et non esse non est medium, et unum removet alterum, quia impossibile est dici de eodem et verificari simul esse et non esse; sic etiam contradictoriæ, quia una ponit de eodem esse, et altera de eodem non esse, ideo una semper removet alteram. Et quia in tali esse vel non esse consistit verum vel falsum ut dictum est; ergo sine medio si una est vera, reliqua est falsa, et e converso. Et sic patet de veritate et falsitate dictarum propositionum de inesse etc.

CAPUT XI.

Quid sit propositio modalis, et de ejus quantitate

Nunc restat ponere vel dicere de propositionibus modalibus. Modus autem, ut hic sumitur, est adjacens rei determinatio, idest, determinatio facta per adjectivum. Est autem adjectivum duplex: scilicet nominis, ut album et nigrum, et

verbi, cujusmodi sunt adverbia. Quia enim adverbium stat juxta verbum et semper nititur verbo, ideo dicitur esse adjectivum verbi: et sic modus erit duplex: scilicet nominalis, ut cum dicitur cursus velox; et adverbialis, ut cum dicitur, currit velociter. Notandum, quod adverbia multipliciter possunt determinare verba: quaedam determinant ipsum ratione actionis vel passionis quam verbum significat, ut curro velociter vel ago fortiter: et hoc faciunt adverbia qualitativa. Quaedam vero ratione temporis, ut adverbia temporalia. Alia vero ratione modi, ut adverbia vocandi et optandi. Quaedam vero determinant verbum ratione compositionis, quam facit in oratione: et ista sunt sex: scilicet necessario, impossibilitate, possibilitate contingenter, vero et falso. Cum enim dicitur, Socrates currit velociter, signatur quod cursus ejus sit velox: sed cum dicitur, necessario Socrates currit, non significatur quod cursus ejus sit necessarius, sed quod ista compositio, scilicet Socrates currit, sit necessaria: et sic de aliis quinque adverbis jam dictis. Sciendum quod prædicta sex adverbia faciunt veras enunciationes modales: quia possunt facere propositiones modales adverbialiter sumpta ut cum dicitur, Socrates currit necessario; et nominaliter, ut cum dicitur Socratem currere est necesse; et sic de aliis. Verum est autem, quod duo istorum modorum, scilicet, vero et falso, non variant enunciationem quantum ad oppositiones, æquipollentias et hujusmodi: sed eodem modo se habent, seu eodem modo sumuntur in eis sicut in categoricis de inesse: ideo de eis prætermittamus. Sed quia alia quatuor adverbia, scilicet, possibilitate, impossibilitate, necessario, contingenter, prædictas enunciationes variant, ideo de ipsis dicamus. De his autem ad præsens videbimus quatuor: scilicet quantitatem, qualitatem, oppositiones et æquipollentias, quia de conversione ipsarum dicitur in tractatu de syllogismis, ubi etiam dicitur de conversione enunciationum de inesse.

Ad sciendum autem earum quantitatem, notandum quod quaedam sunt propositiones modales de dicto, ut, Socratem currere est necesse; in quibus scilicet dictum subjicitur, et modus prædicatur: et istae sunt vere modales, quia modus hic determinat verbum ratione compositionis, ut supra dictum est. Quaedam autem sunt modales de re, in quibus videlicet modus interponitur dicto, ut, Socratem necesse est currere: non enim modo est sensus, quod hoc dictum sit necessarium, scilicet Socratem currere; sed hujus sensus est, quod in Socrate sit necessitas ad currendum. Et clarius apparet de possibili. Cum enim dicitur, Socratem currere est possibile; sensus est, quod hoc dictum, scilicet Socratem currere est possibile: sed cum dicitur, Socratem possibile est currere, sensus est quod in So-

crate sit possibilitas currendi. Sunt autem et aliae enunciationes quae videntur modales, et non sunt: quando videlicet modus subjicitur, et dictum prædicatur: ut, possibile est Socratem currere. Ratio hujus est, quia denominatio debet sumi a forma: formale autem in enunciatione est prædicatum, et ideo a prædicato debet denominari. Cum ergo in enunciatione prædicatur modus, erit modalis: cum vero prædicatur dictum, non erit modalis. Sciendum quod omnes enunciationes modales de dicto sunt singulares, quantumcumque sit in eis signum universale. Unde hæc "omnem hominem currere est possibile", est singularis: et sic de omnibus aliis. Ratio hujus est. Nam, ut supra dictum est, enunciatio dicitur singularis, quia in ea subjicitur singulare seu terminus singularis, ut, Socrates currit. Sed in talibus enunciationibus subjicitur hoc dictum signatum, scilicet omnem hominem currere, quod totum accipitur pro uno termino signato. Omnes ergo tales enunciationes sunt singulares. In modalibus vero de re, et in his quae videntur modales et non sunt, sumitur quantitas secundum quod in dicto sunt termini et signa. Unde hæc "possibile est omnem hominem currere", est universalis: et hæc "possibile est aliquem hominem currere", est particularis: et sic se habet de modalibus de re. Patet ergo de earum quantitate.

CAPUT XII.

De qualitate propositionum modalium quoad affirmationem et negationem.

Sequitur de ipsarum qualitate. Ubi nota, quod in enunciationibus de inesse, est tria considerare: scilicet subjectum prædicatum et compositionem utriusque: quae ita se habent quodammodo, sicut in naturalibus. In homine enim est considerare corpus et animam et humanitatem: corpus est materia: anima est forma, quae est pars compositi, unde forma est respectu corporis; humanitas vero est forma respectu utriusque scilicet respectu corporis et animae. Sic in proposito, in enunciatione subjectum est sicut materia: prædicatum vero sicut forma, quae est pars compositi: unde est quasi forma respectu subjecti: compositio vero est forma utriusque. Unde in eis affirmatio et negatio sumitur secundum compositionem vel divisionem, ubi est negatio. Unde quando in compositione non est negatio, erit enunciatio affirmativa; si vero in ea est negatio, est enunciatio negativa. In modalibus autem, sicut se habet in illis de inesse prædicatum, sic se habet modus; quia est ut forma respectu dicti. Et ideo, si modus compositur cum dicto affir-

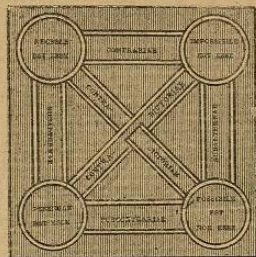
mativæ, modalis erit affirmativa; si vero negativæ, propositio erit negativæ. Hæc enim "Socratem non currere est possibile," est affirmativa, quia compositio modi cum dicto affirmatur. Hæc autem "Socratem currere non est possibile," est negativæ, quia talis compositio negatur. Et hoc clare apparet in veritate et falsitate earum. Affirmatio enim de eodem singulari opponitur contradictorie negationi; et per consequens, si una est vera, reliqua est falsa. Sed istæ "Socratem currere est possibile," Socratem non currere est possibile, ambæ sunt veræ, quia Socrates potest currere et potest non currere, et de utroque dicto verificatur possibilitas. Non ergo est una affirmativa et alia negativæ: Sciendum, quod licet enunciatio modalis dicatur affirmativa et negativæ a modo affirmato et negato; tamen quælibet potest quadrupliciter variari: quia vel habebit utrumque, scilicet dictum et modum affirmatum, ut, Socratem currere est possibile: vel utrumque ut Socratem non currere non est possibile: vel dictum negatum et modum affirmatum, ut Socratem non currere est possibile: vel dictum affirmatum et modum negatum, ut, Socratem currere non est possibile. Et sic patet de ejus qualitate.

CAPUT XIII.

De oppositione et æquipollentia enunciationum modalium.

Nunc videndum est de earum oppositione. Ubi nota, quod modales hujusmodi variantur secundum affirmationem et negationem in dicto et in modo, sicut immediate dictum est; et sic faciunt inter se oppositiones. Sed quia diversi modi sibi invicem opponuntur, ideo primo dicendum est de oppositionibus modalium secundum diversos modos: postea reducemus unum modum ad alium per æquipollentias; et sic patebunt omnium oppositiones. Notandum, quod possibile dupliciter potest sumi: vel in toto suo significato, et tunc comprehendit necessarium et contingens: et sic quod necesse est esse, possibile est esse: et quod contingens est esse, possibile est esse. Alio modo sumitur solum pro contingenti; et sic sumitur in istis oppositionibus. Unde, licet quatuor sint enunciationes modales, tres tamen earum faciunt diversitatem in oppositionibus et æquipollentiis; quia illa de contingenti et illa de possibili pro eodem sumuntur. De istis ergo tribus modis dicamus; scilicet, necesse, impossibile, possibile. Et licet, ut dictum est, quando modus substat et dictum prædicatur, enunciatio non sit modalis, tamen cito reducitur ad modalem. Et sic modo enunciationibus illis utemur. Sciendum, quod sicut dictum est

in enunciationibus de inesse, hoc signum "omnis," designat, quod prædicatum enunciationis attribuitur subjecto quantum ad totum illud quod sub eo continetur: hoc vero signum "nullus," removet a subjecto totum quod sub eo continetur; et propter hoc universalis affirmativa et universalis negativæ sunt contrariæ. Sic in istis enunciationibus modalibus, iste modus "necesse," facit significare totam inhaerentiam subjecti ad prædicatum, quia quod necessario inest, omni tali inest; et ideo tenet eundem locum, scilicet modalis affirmativa de necessario, et universalis affirmativa de inesse. Et sicut "nullus," totam removet, ita etiam "impossibile," quia quod impossibiliter inest, nulli tali inest; et ideo propositio de impossibili tenet locum universalis negativæ. Et sicut "quidam," affirmando non totam inhaerentiam ponit, similiter etiam negando non totum quod sub subjecto continetur removet, sic iste modus "possibile," quia quod possibiliter inest, non inest omni; et quod possibiliter non inest, non inest nulli: et ideo possibile affirmando tenet locum particularis affirmativæ; et possibile negando tenet locum particularis negativæ. Secundum ergo prædicta, istæ enunciationes, necesse est esse, et impossibile est esse sunt contrariæ: impossibile est esse, et possibile est esse, sunt contradictoriæ: possibile est esse, et possibile est non esse, sunt subcontrariæ: necesse est esse, et possibile est esse, sunt subalternæ: impossibile est esse, et possibile est non esse, sunt subalternæ: ut patet in figura sequenti.

His visis, statim patebit de æquipollentiis earum, et de oppositionibus ipsarum, quando variantur per negationes po-

sitas in dicto vel in modo. Aequipollentias namque modalium eodem modo fiunt sicut in enunciationibus de inesse, secundum vedelicet verum illum, Præ contradic. post., contra præ postque subalter. Negatio enim præposita modo, facit aequipollere suo contradictorio: unde hæc "non necesse est esse, aequipollet huic "possibile est non esse, Et hæc "non impossibile est esse, aequipollet huic "possibile est esse, Negatio vero postposita, scilicet modo, facit aequipollere suo contrario: unde hæc "necesse est non esse, aequipollet "impossibile est esse, Et hæc "impossibile est non esse, aequipollet huic "necesse est esse, Præ postque subalter, idest negatio præposita et postposita modo facit aequipollere suo subalterno: unde hæc "non necesse est non esse, aequipollet huic "possibile est esse, et similiter hæc "non impossibile est non esse, aequipollet huic "possibile est non esse, Ex dictis potest patere qualiter oppositiones propositionum ejusdem modi variantur per negationes: verbi gratia de enunciationibus de necessario, ista "necesse est esse, et hæc "non necesse est esse, sunt contradictoriae; et istae, scilicet "non necesse est non esse, et "necesse este esse, sunt subalternæ; et sic se habet de singulis aliis enunciationibus modalium, per hunc versum: Amabimus, edentuli, illiace, purpurea, ut satis patet.

CAPUT XIV

De enunciatione hypothetica, et de tribus speciebus ejus.

Restat nunc dicere de enunciationibus hypotheticis, seu suppositivis, quod idem est. Definuntur autem enunciatio hypothetica sic. Enunciatio hypothetica est quae habet duas categoricas principales partes sui, ut "si homo currit, homo movetur, Patet quod hæc "homo currit, est una enunciatio categorica: et illa "homo movetur, est altera. Et dico principales partes, quia termini sunt principales partes propositionis categoricae, non tamen sunt principales partes propositionis hypotheticae, sed remotae, sicut lapides sunt partes domus remotae; et hoc differt enunciatio hypothetica ab enunciatione categorica: nam principales partes categoricae sunt termini; principales autem partes hypotheticae sunt duae categoricae. Alia etiam differentia est inter propositiones categoricas et hypotheticas: nam in categorica subjectum suscipit nomen prædicati: cum enim dicitur "homo est animal, homo recipit nomen animalis, cum homo dicatur esse animal; non autem sic in hypotheticis: quia unum de altero non prædicatur; sed tantum aliquid dicitur esse, si alterum fuerit. Verbi

gratia: cum dicitur "si peperit, cum viro concubuit, non est sensus, quod parere sit cum viro concumbere; sed est sensus, quod parvis esse non potuisset, nisi cum viro concubuisset. Similiter etiam cum dicimus "si homo est, animal est, non est sensus quod homo sit animal; sed est sensus, quod si aliqua res est homo, necesse est quod aliqua res sit animal. Dividitur autem propositio hypothetica in tres species: quia quaedam est conditionalis, quaedam disjunctiva et quaedam copulativa. Conditionalis est illa, in qua conjunguntur duae propositiones categoricae per hanc conjunctionem "si": ut "si homo est, animal est, Haec autem conditionalis potest fieri tam ex parte subjecti, quam ex parte prædicati. Ex parte subjecti; ut si dicatur "si homo currit, animal currit"; ex parte vero prædicati, ut si dicatur "si homo currit homo movetur, Prima autem propositio sive enunciatio categorica quae est in his enunciationibus hypotheticis dicitur antecedens. Secunda vero dicitur consequens; et propter hoc dicitur consequentia. Ad conditionalem autem reducuntur rationales, ut "Socrates est homo ergo Socrates est animal, Et omnis causalis, ut "quia Socrates est homo, Socrates est animal, et temporalis, "ut quando Socrates est homo, Socrates est animal, et omnes hujusmodi. Notandum, quod Ammonius ponit duplicem hypothesein: una est quando opponitur aliquid impossibile, ad quod tamen necessario sequitur aliquid impossibile. Verbi gratia: supposito quod quatuor sint tria, quaternarius numerus erit impar: constat enim quod hypothesis supponit impossibile, et impossibile subinfert; tamen stante hypothesis, necessario inferitur. Ex quo potest intelligi, quod conditionalis potest esse vera, et tamen ambae ejus partes sunt falsae. Unde ista est vera "si homo est asinus: homo est rudibilis; tamen utraque categoricarum est falsa. Secunda vero hypothesis est quod quandoque aliquid dicitur esse vel non esse si quid fuerit vel non fuerit, "ut si homo est, animal est; vel "si homo est lapis non est, Ex dictis potest patere, quod veritas enunciationis hypotheticae est in consequentia terminorum qui sunt in consequente, ad terminos qui sunt in antecedente: quia enim animal necessario sequitur ad hominem, certum est quod quidquid fuerit homo, erit animal; et si ad currere sequitur moveri, sequitur ergo quod quidquid currit movetur. Si ergo est homo, est animal: et si currit movetur. Cuicumque ergo vere vel false attribuetur currere attribuetur et moveri. Unde ista est vera: "si immobile currit, immobile movetur, Et propter hoc dicitur quod ad veritatem ejus requiritur, quod antecedens non possit esse verum sine consequente: quia tanta est

¹ *Id.* si homo non currit.

necessitas consequentis ad antecedens, quod sicut se habet antecedens, ita se habet consequens. Si vero aliter se haberet, scilicet quod antecedens esset verum et consequens falsum, falsa esset consequentia; quia terminus in consequente positus non necessariam haberet connexionem cum terminoposito in antecedente; ut hic "si homo est albus, homo est musicus," certum est quod haec falsa est; non enim necessario ad album sequitur musicum. Et inde est quod omnis conditionalis vera est necessasaria, et omnis falsa est impossibilis; quia ut dictum est, terminus consequentis necessario sequitur terminum antecedentis. Qualiter autem conditionalis varietur per affirmationem et negationem, dicetur, cum de syllogismis hypotheticis agetur. Disjunctiva vero est illa in qua conjunguntur duae enunciationes categoricae per conjunctionem speciei disjunctivae, ut haec, "animal aut est sanum, aut est aegrum." Veritas autem praedictae enunciationis est, quod si unum ponitur, alterum removeatur; et si unum removeatur, alterum sumatur. Unde videtur quod tantum valeat ista "aut est sanum, aut est aegrum," quantum ista conditionalis, "si non est sanum, est aegrum." Et licet in praedicta materia verum sit, tamen non semper in omni materia istae duae sibi aequipollent in veritate; nam conditionalis ex una parte negata, et ex altera affirmata salvatur in contradictoriis, contrariis, et disparatis, et erit semper vera: vera enim est ista, "si est album non est nigrum"; ista tamen est falsa, "aut est album aut est nigrum"; posset enim aliquid esse quod nec album esset nec nigrum; et sic etiam est de disparatis. Differt enim disjunctiva a tali conditionali. Unde ad veritatem disjunctivae requiritur quod de tali materia sit in qua unum omnino ponatur, et alterum removeatur, vel e converso: et propter hoc ad ejus veritatem requiritur quod altera ejus pars sit vera. Et si utraque pars ejus erit vera vel falsa, ipsa enunciatio disjunctiva erit falsa. Copulativa vero enunciatio est illa in qua conjunguntur duae enunciationes categoricae per conjunctionem copulativam, ut "Socrates currit, et movetur"; in ista enunciatione nulla ponitur conditio, sed solum conjunctio enunciationis. Et quia copulativa conjunctio semper debet similia copulare; si antecedens erit verum, etiam consequens necesse est quod sit verum, et e converso. Et sic patet qualiter dictae enunciationes hypotheticae se habent ad veritatem: nam conditionalis potest esse vera, utraque ejus parte existente falsa. Disjunctiva est vera una ejus parte existente falsa. Copulativa vero ad hoc quod sit vera, utraque ejus pars necessario debet esse vera. Et sic patet de enunciationibus hypotheticis. Siquidem autem hoc de ipsis omissum est, dicetur cum de syllogismis hypotheticis agetur etc.

TRACTATUS VIII

DE SYLLOGISMO SIMPLICITER.

CAPUT I.

Quid sit syllogismus, et quae ad ipsum requiruntur constituendum.

Modo dicendum est de tertia parte, videlicet de his quae pertinent ad tertiam operationem intellectus. Licet enim, ut dictum est, a Philosopho ponantur duae operationes intellectus, scilicet simplicium intelligentia, et compositio vel divisio; tamen additur tertia operatio, quae est discursus ab uno composito vel divisio ad aliud. Hoc autem fit per argumentationem. Est autem argumentatio oratio significativa discursus rationis ab uno cognito ad aliud incognitum, vel a magis cognito ad minus cognitum. Sunt autem argumentationis quatuor species: scilicet syllogismus, enthymema, inductio et exemplum. Sive haec divisio sit generis in suas species, vel analogi in sua analogata, nihil ad propositum. Et quia syllogismus perfectior est omnibus aliis, ad quem aliae species argumentationis reducuntur, sicut imperfectum ad perfectum; ideo de ipso dicendum est. Definitur autem syllogismus sic: Syllogismus est oratio in qua quibusdam positis et concessis necesse est aliud evenire per ea quae posita sunt et concessa. Oratio hic est genus syllogismi. Ut enim in tractatu de enunciatione dictum est, nihil prohibet orationem esse unam et plures ejusmodi est in syllogismo. In hoc autem quod dicit "quibusdam positis," tangit propositiones ipsius syllogismi: per hoc quod dicit "necesse est aliud evenire," tangit conclusionem. Unde oportet scire quid est propositio. Est autem propositio, ut hic sumitur, enunciatio, qua posita ad eam aliud sequitur: non enim omnis enunciatio est propositio; sed solum illa, quae ponitur in aliqua specie argumentationis, ad quam sequitur conclusio. Verbi gratia, cum dicitur: omnis homo est animal, omne risibile est homo; ergo omne risibile est animal; ista "omnis homo est animal," est propositio, et similiter illa "omne risibile est homo"; proponuntur enim ut ad eas sequatur illa "omne risibile est animal." Haec autem "omne risibile est animal," licet sit enunciatio, constat enim ex terminis, non tamen est propositio. Est autem terminus in quem resolvitur propositio, ut subjectum et praedicatum. Cum enim dico, homo est animal, "homo," est terminus qui dicitur subjectum; "animal,"